

PANORAMATR
ODAK

ARALIK'24

ODAK

PANORAMATR için hazırlanan tematik kamuoyu araştırmalarını ihtiva eder. Odak'taki bilgiler, veriler, analizler ve gorseller izin alınmaksızın kısmen veya tamamen çoğaltılamaz, yayılamaz, yayınlanamaz, kopyalanamaz, değiştirilemez, kullanılamaz ve yazılı, gorsel ve dijital ortamlarda paylaşılamaz.

Burada yer alan hiğbir veri, bilgi ve yorum yatırım danışmanlığı veya tavsiyesi kapsamında değildir. Burada yer alan yorum ve tavsiyeler genel anlamda bilgi vermeyi amağlamakta olup, herhangi bir yatırım aracının alım-satım önerisi ya da getiri vaadi olarak yorumlanmamalıdır.

PANORAMATR

+90 (312) 235 66 36 | info@panoramatr.com | panoramatr.com

KÜRT MESELESİ

BAHÇELİ'NİN ÖCALAN ÇAĞRISI

YENİ ÇÖZÜM SÜRECİ

KÜRT SORUNUNUN VARLIĞI?

KÜRT SORUNU NE SORUNUDUR?

PKK SİLAH BIRAKSA KÜRT SORUNU ÇÖZÜLÜR MÜ?

PKK ASKERİ YÖNTEMLERLE BİTİRİLEBİLİR Mİ?

KÜRT SORUNUNUN NEDENLERİ

MUHTEMEL ÇÖZÜM UNSURLARI

ORTAK ZEMİN

ETNİK KİMLİKLERLE MESAFE

GENEL DEĞERLENDİRME

PANORAMATR olarak her ay kamuoyunda tartışılan veya ilgi çeken bir konuyu, derinlemesine analiz etmek yani odağa/merceğe almak istiyoruz.

Bu ayki ODAK'ta, Kürt Meselesine yer veriyoruz.

1 Ekim'de Devlet Bahçeli'nin DEM Parti vekilleriyle tokalaşması ve ardından Öcalan'ı örgütünü lağvetmeye çağırmasıyla başlayan 'girişim' terör sorunu koduyla anılan Kürt sorununu yeniden siyaset gündeminin üst sıralarına taşıdı. Türkiye kamuoyu neredeyse 8 haftadır Bahçeli'nin söz konusu girişimini ve bu vesileyle Kürt sorununu, bu sorunun çözümünü ve yeni bir çözüm sürecini tartışıyor.

Bu başlığı, Kürt meselesi üzerine birçok araştırma, kitap ve makalesi bulunan, **Prof. Dr. Mesut Yeğen** ile birlikte hazırladık. Yeğen'in katkı verdiği PANORAMATR Odak ile bu konuya özel sorular ve bunlara verilen cevaplar üzerinden seçmenin/toplumun hem Kürt Meselesine yönelik genel algısını hem de Bahçeli öncülüğünde başlayan güncel "girişim"e yönelik algısını anlamaya çalıştık.

ODAK, PANORAMATR'nin Kasım 2024 raporu için 11-20 Kasım 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilen kamuoyu araştırmasına dayanmaktadır. Araştırmanın örnek büyüklüğü 2001'dir. Örneklem hata payı (*margin of error*), %95 güven düzeyinde -tasarım etkisi (*design effect*) de dikkate alınarak- %3,1 olarak hesaplanmıştır.

1980'lerin ortasından başlayarak neredeyse 30 sene boyunca Türkiye'nin en önemli sorunu dendiğinde ilk akla gelen Kürt sorunu son birkaç yıldır en önemli sorunlar sıralamasında yer bulamaz olmuştur. Genellikle 'terör sorunu' koduyla anılan Kürt sorunu 2016'dan sonra PKK'nın Türkiye içinde etkisizleştirilmesine ve Irak'la Suriye'deyse etki alanının sınırlandırılmasına bağlı olarak eski ağırlığını kaybetmişti. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesiyle HDP'nin (DEM Parti) Türkiye siyasetindeki yerinin daraltılması da bu sonucun ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştu. Nitekim, iktidar partileri son yıllarda sık sık Türkiye'nin artık bir Kürt sorununun olmadığını beyan eder olmuştur.

Devlet PKK'ya karşı içeride ve dışarıda etkili olmuş, HDP'nin de Türkiye siyasetindeki ağırlığını azaltmış olduğundan Bahçeli'nin söz konusu girişimi ilgili ilgisiz hemen herkes için sürpriz oldu. Kürt sorununu 'bastırılmış' gördüğünden iktidarın bu türden bir girişime ihtiyacı var görünmüyordu. PKK ve HDP etkisizleştirildiği için başlatıldığı türünden yorumlar olmakla beraber, son aylarda Orta Doğu'da yaşananlar ve Bahçeli'nin ve zaman zaman ona eşlik eden Cumhurbaşkanının açıklamaları, söz konusu girişimin ardında daha ziyade bölgesel gelişmelerin olduğuna işaret ediyor.

7 Ekim 2023'te başlayan Hamas İsrail çatışmasının üzerinden geçen bir sene İran'ın Hamas ve Hizbullah gibi devlet-altı aktörler üzerinden İsrail üzerinde kurduğu baskıyı eski biçimde sürdürmekte zorlanacağını ve bölgede kurmaya çalıştığı 'Şii Hilali' ya da 'direniş eksenli' üzerinden edindiği nüfuzunun gerileyebileceğini gösteriyor. Bölgede İran'ın etkisinin azalıp, İsrail'in etkisinin artabileceğine işaret eden bu süreç iktidarı da adım atmaya sevk etmiş görünüyor. Bahçeli'nin ve Erdoğan'ın açıklamaları İran'ın bölgedeki nüfuzunun azalmasıyla sonuçlanabilecek bu yeni durumdan Türkiye'nin olumsuz etkilenmemesi için iç cephede tahkimat yapılmasına, bunun yolunun da Kürt sorunuyla ilgili yeni bir girişim başlatmaktan geçtiğine karar verildiğini gösteriyor.

Uzun zaman siyasi gündemde yer bulmayan Kürt sorununa bu ani dönüş hem siyasi aktörleri hem de kamuoyunu afflatmış durumda. Kürt sorunundaki en şahin aktör olarak Bahçeli'nin öncülük ettiği girişim kamuoyunu şaşırtırken, muhalefet partileri hem girişimi hem de ardındaki saikleri sorguluyor. İktidarın seçim ya da yeni anayasa hesaplarıyla bu girişimi başlatmış olabileceğinden şüphelenenler olduğu gibi girişimin samimi olmadığını ya da girişime gerek olmadığını düşünenler de az değil.

Bütün bu manzara Bahçeli tarafından başlatılan bu girişimin kamuoyunca nasıl algılandığını bilmeyi önemli kılıyor. Bu sebeple, bu ay PANORAMATR ODAK'ta söz konusu girişimin kamuoyunda nasıl algılandığına yer veriyoruz.

Kamuoyunun girişimle ilgili algısını birkaç temel problem etrafında anlamaya çalıştık. Öncelikle, kamuoyunun girişimi pozitif değerlendirip değerlendirmedini anlamaya çalıştık. 2009-2015 arasında aralıklarla gerçekleşen önceki çözüm sürecinde kamuoyu desteği başta çok zayıf olmuş, ardından iktidarın sürecin arkasında durmasıyla adım adım yükselmişti. Keza, önceki çözüm sürecinde bugün Cumhur İttifakı'nda yer alan MHP ve o zaman olduğu gibi şimdi de ana muhalefet partisi olan CHP sürece destek vermemişti. Bugün kamuoyunun süreçle ilgili algısını hem genel olarak hem de partiler ve etnik kimlikle bazlı olarak anlamaya çalıştık.

İkinci olarak, kamuoyunun Kürt sorunu algısını irdelemeye çalıştık. Vatandaşların Kürt sorunu denince ne anladığını, çözüme dair kanaatlerini öğrenmeye gayret ettik. Son olarak, bir mesafe analizi yapmaya çalıştık. Vatandaşların farklı kimliklerden olanlara göreli uzaklığını anlamaya, kendilerini kimlere daha uzak kimlere de daha yakın bulduklarını anlamak istedik.

Bahçeli'nin Öcalan Çağrısı

Devlet Bahçeli'nin "Öcalan gelsin Meclis'te konuşsun ve örgütünü lağvetsin" çağrısını katılımcıların yüzde 72'si yanlış bulmaktadır.

	%
Doğru buluyorum	18,0
Yanlış buluyorum	71,5
Fikrim yok	10,5

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin "Şayet terörist başının tecridi kaldırılırsa gelsin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde DEM Parti grup toplantısında konuşsun. Terörün tamamen bittiğini ve örgütün lağvedildiğini haykırсын" çağrısını katılımcıların yüzde 72'si yanlış bulmaktadır. Doğru buluyorum diyenlerin oranı yüzde 18'dir. Fikrim yok diyenler yüzde 11'dir.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Doğru buluyorum	36,3	62,0	8,6	0,0	22,5	9,6	15,6	5,9
Yanlış buluyorum	50,7	38,0	87,0	98,3	66,6	88,9	73,9	79,3
Fikrim yok	13,0	0,0	4,4	1,7	10,9	1,5	10,5	14,7

Bahçeli'nin Öcalan çağrısını doğru bulanların ağırlıkta olduğu tek seçmen grubu MHP'dir. Her üç MHP'li-den biri çağrıyı yanlış bulmakla birlikte doğru bulanlar yüzde 60'ı geçmektedir. AK Partililerin ise yarısı bu çağrıyı yanlış bulurken yüzde 36'sı doğru bulmaktadır. CHP ve İYİ Partililerden her on kişiden dokuzu Öcalan çağrısının yanlış olduğu kanaatindedir. DEM Partililer arasında doğru bulanların yüzde 23'te kalması dikkat çekicidir. DEM Partili katılımcılar arasında çağrıyı yanlış bulanlar yüzde 67 ile yüksek bir orandadır. Bu cevabın çağrının içeriğine ilişkin mi yoksa seslendiren lidere dair mi bir kanaati yansıttığı ayrıca değerlendirilmelidir. Kararsızlar ve oy vermeyecekler arasında da çağrıyı yanlış bulanlar ağırlıktadır.

	Atatürkçü	Demokrat	İslamcı	Liberal	Milliyetçi	Muhafazakâr	Sosyal demokrat	Sosyalist	Ülkücü	Diğer
Doğru buluyorum	8,2	22,1	32,9	3,5	27,4	31,5	13,2	3,0	27,8	22,4
Yanlış buluyorum	85,5	73,5	49,6	83,1	63,8	58,5	82,4	86,0	62,8	62,9
Fikrim yok	6,3	4,4	17,6	13,4	8,9	10,1	4,4	11,0	9,4	14,7

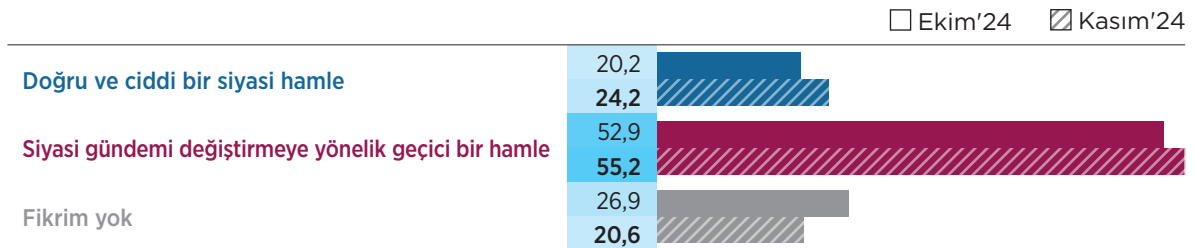
Devlet Bahçeli'nin "Öcalan gelsin mecliste konuşup örgütü lağvetsin" teklifine en büyük tepki ülkücülerden ve milliyetçilerden çok Atatürkçülerden gelmektedir. Çağrıyla yapanın milliyetçi bir liderden gelmesi bu farkta anlaşılabilir olmakla birlikte Atatürkçüler örneklemdeki ağırlıkları da dikkate alındığında en tepkili kesimi oluşturmaktadır. Tüm kimlik gruplarında yüzde 50 ve üzerinde yanlış bulunan çağrıyı doğru bulanların en yüksek olduğu kesimler İslamcılar, muhafazakarlar, ülkücüler ve milliyetçilerdir.

	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Doğru buluyorum	15,9	27,9	16,8
Yanlış buluyorum	75,9	59,1	68,1
Fikrim yok	8,2	13	15,1

Bahçeli'nin Öcalan'a yaptığı çağrıyı yanlış bulan Türklerin oranı Kürt/Zazalardan fazladır. Her iki grupta da yanlış olarak değerlendiren doğru buluyorum diyenlerden yüksektir.

Yeni Çözüm Süreci

Erdoğan ve Bahçeli'nin DEM Parti'ye dönük açıklamalarının ardından yeni bir çözüm sürecinin başlayabileceği tartışmalarına yönelik olarak katılımcıların yarısından fazlası siyasi gündemi değiştirmek için yapılan geçici bir hamle olduğunu düşünmektedir. Yeni bir çözüm süreci başlatılsa destekleyeceğini belirtenler (%47) desteklemem diyenlerden (%40) fazladır.

Yeni bir çözüm süreci başlayabileceği tartışmalarının siyasi gündemi değiştirmek için yapılan geçici bir hamle olduğunu düşünen katılımcıların oranı yüzde 55'tir. Bunun doğru ve ciddi bir siyasi hamle olduğu kanaatindekiler katılımcıların dörtte biri iken geçtiğimiz aya göre fikrim yok diyenlerdeki azalma ve diğer yanıtlardaki oransal artış kamuoyunda meselenin daha görünür hale gelmesiyle açıklanabilir. Fikrim yok diyenler azalmış ancak sürece dair kanaatin genel görünümü değişmemiştir.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Doğru ve ciddi bir siyasi hamle	57,1	59,0	8,8	3,6	25,2	13,2	17,0	11,4
Siyasi gündemi değiştirmeye yönelik geçici bir hamle	24,2	23,7	79,8	68,2	50,7	73,1	61,9	61,2
Fikrim yok	18,7	17,4	11,4	28,1	24,1	13,8	21,0	27,4

Söz konusu tartışmaların merkezinde olan Erdoğan ve Bahçeli'nin seçmen kitlesinde bunun doğru ve ciddi bir siyasi bir hamle olduğu kanaati yüzde 50'nin üzerinde seyretmektedir. Muhalefet partilerine oy verecek katılımcılarda ise tersi yönde bir görüş vardır. CHP'lilerin yüzde 80'i, diğer seçmen gruplarının ise yarısından fazlası bu adımın siyasi gündemi değiştirmeye yönelik geçici bir hamle olduğunu düşünmektedir.

	Şubat'24	Ekim'24	Kasım'24
Desteklerim	37,3	48,3	46,6
Desteklemem	43,3	39,7	39,7
Fikrim yok	19,4	12,1	13,7

Sene başında olası bir çözüm sürecine destek vereceğini ifade edenler yüzde 37 civarında iken Ekim ayında Bahçeli'nin açıklamaları ile bu destek yüzde 48'e yükselmisti. Bahçeli'nin "Öcalan TBMM'de konuşsun ve örgütü lağvetsin" çağrısından önce yapılan bu ölçüm Öcalan çağrısı sonrası tekrarlandığında destek yine yüzde 47 seviyesindedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu Öcalan çağrısını yanlış bulurken muhtemel bir çözüm sürecine verilen desteğin değişmemesi önemli bir veridir. Rakamlar katılımcıların çözüm süreci ihtimalini Öcalan çağrısından bağımsız değerlendirdiğini göstermektedir. İki ay içerisinde yaşanan TUSAŞ terör saldırısı, Öcalan çağrısı ve kayyım atamalarına rağmen muhtemel bir çözüm sürecine istikrarlı bir destek bulunmaktadır.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Desteklerim	68,1	57,9	43,0	3,6	53,6	30,1	45,4	40,3
Desteklemem	20,2	36,1	48,7	82,5	41,7	59,9	36,2	42,8
Fikrim yok	11,7	6,0	8,3	13,8	4,7	10,0	18,4	16,9

Yeni bir çözüm sürecine yönelik destek AK Parti ve MHP seçmeninde görece yüksek iken CHP'li seçmen-
de yanıtlar arasında dengeli bir dağılım görülmektedir. DEM Partililerin yarısı “Yeni bir çözüm süreci olsa
destekler misiniz?” sorusuna evet yanıtını verirken İYİ Partililerde yaygın eğilim sürece destek vermeme
yönündedir.

	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Desteklerim	43,3	61,2	45,4
Desteklemem	43,1	28,7	37,7
Fikrim yok	13,6	10,1	16,9

Etnik kökenini Türk olarak tanımlayanların yeni bir çözüm sürecini dair kanaatleri eşit dağılmış iken Kürt/
Zazaların yarıdan fazlası süreci destekleyeceğini ifade etmiştir.

	Doğru buluyorum	Yanlış buluyorum	Fikrim yok
Desteklerim	27,7	61,3	11,0
Desteklemem	9,2	86,7	4,1
Fikrim yok	10,5	62,0	27,5

Yeni bir çözüm süreci başlasa desteklerim diyenlerin dörtte birinden fazlası Bahçeli'nin Öcalan çağrısını
doğru bulmaktadır. Çözüm sürecine mesafeli yaklaşan her on kişiden dokuzu Öcalan'a yönelik açıklamayı
yanlış bulmaktadır. Dikkat çekici olan veri yeni bir çözüm sürecini desteklerim diyenlerin üçte ikisi “Öca-
lan'ın mecliste konuşsun ve örgütü lağvetsin” çağrısına karşı çıkmaktadır. Buradan hareketle Bahçeli'nin
çağrısına karşı çıkanların hepsinin aynı zamanda yeni bir çözüm sürecine de karşı çıktıkları yorumunun
yapılamayacağı görülmektedir.

Kürt Sorununun Varlığı?

Katılımcıların yarısından fazlası Türkiye’de bir Kürt sorunu olmadığını düşünmektedir.

	%	
Kürt sorunu var	38,5	
Kürt sorunu yok	55,7	
Fikrim yok	5,8	

“Sizce Türkiye’de bir Kürt sorunu var mı?” sorusuna katılımcıların yüzde 56’sı hayır yanıtını verirken yüzde 39’u evet demiştir. Fikrim yok diyenlerin oranı yüzde 6’dır.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Kürt sorunu var	26,3	22,8	51,1	13,8	89,3	31,7	38,7	45,4
Kürt sorunu yok	70,2	77,2	44,9	86,2	10,7	66,4	55,1	47,2
Fikrim yok	3,5	0,0	4,1	0,0	0,0	1,9	6,2	7,4

İktidar seçmenin dörtte biri Kürt sorunu olduğu kanaatindeyken yüzde 70’i Türkiye’de böyle bir sorunun olmadığını düşünmektedir. CHP’li seçmenin yarısı ve DEM Partili her on kişiden dokuzu Türkiye’de bir Kürt sorunu olduğu kanaatinindedir. Parti tercihlerine göre bakıldığında, ülkede Kürt sorununun var olduğunu düşünenlerin oranı yalnızca CHP ve DEM Partililerde yüzde elliden fazladır. Katılımcıların dörtte birini oluşturan kararsızlar arasında Kürt sorunu yoktur diyenler yarısından fazla iken oy vermeyeceğini belirtenler iki görüş arasında bölünmüştür.

	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Kürt sorunu var	33,8	62,3	40,9
Kürt sorunu yok	60,9	35,2	55,7
Fikrim yok	5,3	2,6	3,4

Etnik kimliğe göre Kürt sorununa dair kanaat değişmektedir. Türklerin üçte ikisi Türkiye’de bir Kürt sorunu olmadığını düşünmektedir. Her beş Kürt/Zaza’dan üçü tam aksine ülkede bir Kürt sorunu olduğu kanaatinindedir.

	Desteklerim	Desteklemem	Fikrim yok
Kürt sorunu var	47,6	31,8	26,8
Kürt sorunu yok	48,6	65,2	52,5
Fikrim yok	3,8	3,0	20,7

Yeni bir çözüm sürecini destekleyeceğini ifade edenlerin yarısı Türkiye’de Kürt sorununun olduğunu düşünürken diğer yarısı olmadığı kanaatindedir. Çözüm sürecine dair olumsuz yaklaşım sergileyenlerde ise her üç kişiden ikisi Türkiye’de bir Kürt sorunu olmadığını düşünmektedir.

Kürt Sorunu Ne Sorunudur?

Her beş kişiden ikisi Kürt sorununun öncelikle bir terör sorunu olduğu kanaatindedir. Katılımcıların dörtte biri yaşanan Kürt sorununun Kürtlerin eşit olmamasından kaynaklanan bir durum olduğu düşüncesindedir.

	%
Terör sorunudur	43,3
Kürtlerin eşit olmaması sorunudur	23,6
Diğer	8,3
Fikrim yok	24,8

Katılımcılara Kürt sorununun öncelikle ne sorunu olduğuna dair kanaatleri sorulduğunda yüzde 43’ü terör sorunudur yanıtını vermiştir. Katılımcıların yüzde 24’ü ise bunun Kürtlerin haklarının tanınmaması ve eşit olmamasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Diğer nedenleri öne çıkaranlar yüzde 18 iken fikrim yok yanıtını verenler katılımcıların dörtte birini oluşturmaktadır.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Terör sorunudur	54,9	59,3	34,5	70,3	14,8	52,7	46,5	35,1
Kürtlerin eşit olmaması sorunudur	11,7	14,0	34,9	0,0	81,9	17,4	23,0	26,6
Diğer	7,2	11,4	9,3	7,3	0,0	10,7	7,3	5,8
Fikrim yok	26,2	15,3	21,3	22,4	3,3	19,3	23,2	32,5

AK Parti ve MHP seçmeninin yarısından fazlasına göre Kürt sorunu terör sorunu olarak görülmektedir. CHP'lilerin yanıtları birbirine eşit şekilde bölünmüştür. İYİ Partili katılımcıların yüzde 70'i Kürt sorununu terör sorunu olarak görmektedir. Kürt sorununun varlığına dair kanaatlerdeki örüntüye benzer şekilde ülkedeki Kürt sorununun öncelikli nedeninin Kürtlerin eşit olmaması olduğunu düşünenler DEM Partililerin yüzde 82'sidir. Kararsızlar arasında Kürt sorununu terör sorunu olarak tanımlayanlar çoğunluktadır. Oy vermeyecekler arasında fikrim yok diyenler yüzde 33'e ulaşmakta, konunun bir terör meselesi olduğunu düşünenler çoğunluğu oluşturmaktadır.

	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Terör sorunudur	50,7	21,6	53,0
Kürtlerin eşit olmaması sorunudur	17,0	51,4	25,6
Diğer	7,6	8,0	6,8
Fikrim yok	24,7	19,0	14,7

Türklerin yarısı Kürt sorununu terör sorunu olarak algılamaktadır. Parti tercihlerinde olduğu gibi Kürt/Zazaların yarısı ise tam aksine bunun bir terör sorunu değil; Kürtlere yapılan ayrımcılık ve eşitsizliğin bir sonucu olduğunu düşünmektedir. Kürt/Zazaların yalnızca beşte biri Kürt sorununun yaşanan terör sorununun kaynaklandığı kanaatindedir.

PKK Silah Bıraksa Kürt Sorunu Çözülür mü?

PKK silah bırakırsa Kürt sorunu yine de çözülmez diyenler (%47) çözülür diyenlerden (%33) fazladır.

	%
Çözülür	32,7
Çözülmez	46,6
Fikrim yok	20,7

"Sizce PKK silah bırakırsa Kürt sorunu çözülür mü?" sorusuna katılımcıların yüzde 47'si hayır, yüzde 33'ü evet yanıtını vermiştir. Fikrim yok diyenlerin oranı yüzde 21'dir.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Çözülür	43,7	44,5	34,1	14,1	21,1	16,9	36,1	28,5
Çözülmez	36,6	39,4	49,9	42,1	78,9	71,9	38,5	54,3
Fikrim yok	19,7	16,1	16,1	43,8	0,0	11,2	25,5	17,2

PKK silah bırakırsa Kürt sorunu çözülür diyenlerin çözülmez diyenlerden yüksek olduğu seçmen grupları yalnızca AK Parti ve MHP'lilerdir. Bununla birlikte iktidar partilerine oy vereceğini belirten katılımcıların üçte birinden fazlası PKK'nın silah bırakması ile Kürt sorununun çözülmeyeceğini düşünmektedir. CHP'li-lerin yarısı ve İYİ Partililerin yüzde 42'si bu soruya hayır yanıtını vermiştir. DEM Partili her üç kişiden ikisi ise PKK'nın silah bırakmasıyla Kürt sorununun çözülemeyeceğini düşünmektedir.

	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Çözülür	34,0	29,4	44,4
Çözülmez	46,5	50,0	45,7
Fikrim yok	19,5	20,6	9,9

Hem Türklerin hem Kürt/Zazaların yarısı PKK'nın silah bırakmasıyla Kürt sorununun çözülemeyeceğini düşünmektedir. Evet çözülür yanıtını verenler etnik kimliği Türk olanlarda (%34) Kürt/Zazalara göre (%29) daha fazladır.

PKK Askeri Yöntemlerle Bitirilebilir mi?

Katılımcıların yarısından fazlası PKK'nın askeri yöntemlerle bitirilemeyeceğini düşünmektedir.

	%
Bitirebilir	28,7
Bitiremez	57,4
Fikrim yok	13,8

"Sizce PKK askeri yöntemlerle bitirilebilir mi?" sorusuna katılımcıların yüzde 57'si hayır yanıtını vermiştir. Evet diyenler yüzde 29'dur. Yüzde 14'lük bir kesim bu konuda bir fikir belirtmemiştir.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Bitirebilir	39,9	35,8	27,8	24,0	11,1	40,6	20,8	25,2
Bitiremez	45,2	51,2	62,4	48,6	71,4	55,8	64,2	60,5
Fikrim yok	14,9	12,9	9,8	27,4	17,6	3,6	14,9	14,2

Tüm seçmen gruplarında oranları değişmekle beraber hâkim kanaat PKK'nın askeri yöntemlerle bitirilemeyeceği yönündedir. Bu oran en yüksek (%71) DEM Partili seçmene aittir. AK Parti ve MHP'lilerin yaklaşık yarısı bu soruya hayır yanıtını verirken CHP'lilerde bu oran yüzde 62'ye yükselmektedir. DEM Partili her üç kişiden ikisi PKK'nın askeri yöntemlerle bitirilemeyeceği kanaatindedir. Evet diyenlerin oranı ise en yüksek AK Partililerdedir.

	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Bitirebilir	31,3	18,8	39,2
Bitiremez	56,9	67,0	52,3
Fikrim yok	11,7	14,2	8,5

PKK'nın askeri yöntemlerle bitirilemeyeceğini düşünenler Kürt/Zazaların oranı (%67) Türklere göre (%57) daha yüksektir. Türklerin üçte biri tam aksine askeri yöntemlerle PKK sorununun çözülebileceği kanaatindedir.

Kürt Sorununun Nedenleri

Katılımcılardan Kürt sorununun oluşmasında etkili olabilecek nedenlere 1 hiç önemli değil ve 5 çok önemli olacak şekilde puan vermeleri istenmiştir. En yüksek puanı 4,1 ile "Başka devletlerin Türkiye'yi bölmek istemesi" almıştır. En önemli ikinci neden ise PKK'nın varlığıdır.

(1 hiç önemli değil; 5 çok önemli)	Puan
Başka devletlerin Türkiye'yi bölmek istemesi	4,1
PKK'nın ortaya çıkması	3,6
Doğu ve Güneydoğunun geri kalmışlığı	3,2
Kürtlerin kimliğinin tanınmaması	2,8
Kürtlerin kendi devletlerini kurmak istemesi	2,8
Devletin Kürtlere ayrımcılık yapması	2,5

Kürt sorununu oluşturan nedenleri katılımcıların ne kadar etkin gördüklerini anlamak amacıyla sorulan beş kategorili soruya verilen puan ortalamalarına bakıldığında, öne çıkan neden “başka devletlerin Türkiye’yi bölmek istemesi” (4,1) olmuştur. İkinci sırada 3,6 ile PKK’nın ortaya çıkması gelmektedir. Katılımcıların önemli gördüğü üçüncü faktör Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin geri kalmasıdır (3,2). Orta puan olan 3’ün altında kalan nedenler arasında en düşük puanı “devletin Kürtlere ayrımcılık yapması” (2,5) almıştır. Kürtlerin kendi devletini kurmak istemesine verilen değer ise 2,8 ise gerilerdedir. Kürt sorununun oluşmasında etkili olabilecek nedenlere katılımcıların verdiği yanıtlar göstermektedir ki; sorunun kaynağına dair kanaat başka devletlerin ülkeyi bölmek istemesi ve PKK’nın ortaya çıkmasıdır.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Başka devletlerin Türkiye’yi bölmek istemesi	4,3	4,5	3,9	4,9	3,6	4,1	4,0	3,9
PKK’nın ortaya çıkması	3,8	3,7	3,2	3,6	2,2	3,7	3,7	3,5
Doğu ve Güneydoğunun geri kalmışlığı	2,9	2,4	3,6	2,8	4,5	3,0	3,1	3,3
Kürtlerin kimliğinin tanınmaması	2,5	2,3	3,0	3,0	3,9	2,4	3,0	3,0
Kürtlerin kendi devletlerini kurmak istemesi	2,6	2,7	2,8	3,8	2,3	2,9	2,6	2,8
Devletin Kürtlere ayrımcılık yapması	2,1	1,7	3,2	3,2	3,1	2,2	2,4	2,5

DEM Parti hariç diğer seçmen gruplarında en yüksek puanı başka devletlerin Türkiye’yi bölmek istemesi almıştır. DEM Partili seçmen Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin geri kalmış olmasını en önemli neden olarak görürken (4,5) ikinci sırada Kürt kimliğinin tanınmaması yer almaktadır. Diğer partilerde PKK’nın ortaya çıkmasının Kürt sorununda etkili olduğu düşüncesi ortalamanın üzerinde puan alırken DEM Partili seçmenin en önemsiz gördüğü neden PKK’dır. Diğer seçmenler için ise sorunun kaynağı dış güvenlik ve terör olarak görülmektedir. Kararsızlar ve oy vermeyeceğini ifade edenlerde Türkiye’nin bölünmek istemesi en önemli neden olarak görülmektedir.

	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Başka devletlerin Türkiye’yi bölmek istemesi	4,2	3,5	4,3
PKK’nın ortaya çıkması	3,8	2,6	3,6
Doğu ve Güneydoğunun geri kalmışlığı	3,1	3,6	3,6
Kürtlerin kimliğinin tanınmaması	2,6	3,7	2,6
Kürtlerin kendi devletlerini kurmak istemesi	3,0	2,0	2,7
Devletin Kürtlere ayrımcılık yapması	2,3	3,2	3,1

Etnik kimliğini Türk olarak tanımlayan katılımcılar Kürt kimliğinin tanınmaması ve Kürtlere devletin ayrımcılık yapmasına orta puan olan 3'ün altında puan vermiştir. Türkler için sorunun kaynağı başka devletlerin ülkeyi bölmek istemesi ve PKK olarak öne çıkmaktadır. Kürt/Zazalar ise Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istemesi ve PKK'nın varlığını önemsiz görürken en çok Kürt kimliğinin tanınmamasının sorunu oluşturduğunu düşünmektedir. Parti tercihlerinde görülen ayrışma burada da söz konusudur. Kürtler için Türkiye'de yaşanan sorun ayrımcılık, geri kalmışlık ve kimliğin tanınmamasından kaynaklanırken Türkler için terör ve ülkenin bütünlüğü meselesidir.

Muhtemel Çözüm Unsurları

Katılımcılardan Kürt sorununun çözülmesi için önerilen bazı politikalara 1 hiç önemli değil ve 5 çok önemli olacak şekilde puan vermeleri istenmiştir. En önemli görülen politikalar Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin kalkındırılması ve PKK'nın silah bırakmasının sağlanması (4,0) olmuştur. Ortalama üzerinde puan alan üçüncü politika PKK ile daha sert mücadele edilmesidir (3,8).

(1 hiç önemli değil; 5 çok önemli)	Puan	
PKK'nın silah bırakmasının sağlanması	4,0	
Doğu ve Güneydoğunun kalkındırılması	4,0	
PKK ile daha sert mücadele edilmesi	3,8	
Kürtlerin Kürtçe eğitimine izin verilmesi	2,5	
Kürt kimliğinin anayasada yer alması	2,4	
Öcalan'ın serbest bırakılması	1,6	

Kürt sorununun çözülmesi için önerilen bazı politikalara dair katılımcıların kanaatlerini ölçmek adına sorulan 1 hiç önemli değil 5 çok önemli olacak şekilde yöneltilen soruda, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin kalkındırılması ve PKK'nın silah bırakmasının sağlanması en önemli görülen çözüm önerisi olmuştur. Orta puan olan 3'ün üzerinde önemli görülen diğer öneri ise yine PKK ile ilgili olarak terörle daha sert bir mücadeleye girilmesi olmuştur. Kürt sorununun kaynağı olarak görülen nedenler ile çözüm politikalarına yönelik kanaatler birbiriyle uyumlu görülmektedir. En önemsiz görülen ve çözüm olamayacağı düşünülen seçenek ise Öcalan'ın serbest bırakılmasıdır (1,6). Kürtlerin kendi dillerinden eğitim yapmasına izin verilmesi (2,5) ve Kürt kimliğinin anayasada yer alması (2,4) da benzer şekilde bir çözüm önerisi olarak öne çıkmamaktadır.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
PKK'nın silah bırakmasının sağlanması	4,1	4,5	4,1	4,2	2,1	3,7	4,1	4,1
Doğu ve Güneydoğunun kalkındırılması	3,8	4,2	4,1	4,9	3,3	3,9	4,1	3,8
PKK ile daha sert mücadele edilmesi	4,0	4,6	3,7	4,2	1,7	3,8	3,9	3,8
Kürtlerin Kürtçe eğitime izin verilmesi	2,4	2,5	2,6	2,1	3,7	2,2	2,7	2,5
Kürt kimliğinin anayasada yer alması	2,3	2,2	2,4	2,8	3,0	1,8	2,7	2,5
Öcalan'ın serbest bırakılması	1,6	1,6	1,5	2,2	2,7	1,3	1,5	1,6

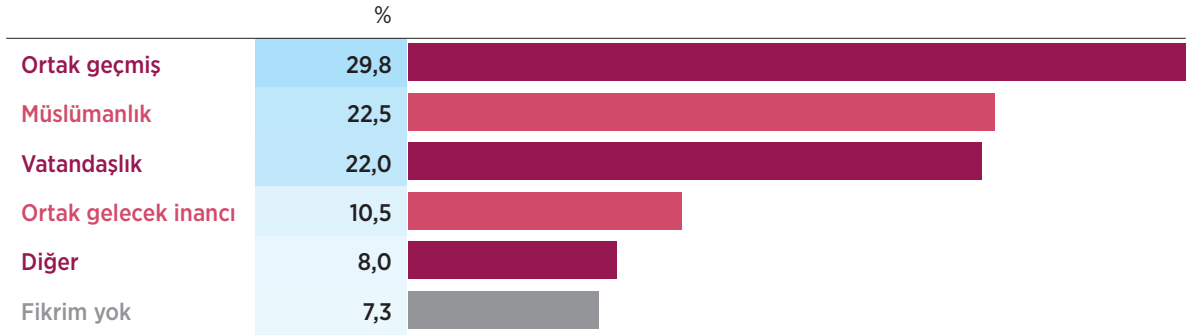
Kürt sorununun nedenlerinde oluşan yanıt örüntüsüne benzer şekilde çözüm politikalarına dair verilen yanıtlarda da parti tercihlerine göre DEM Parti ekseninde bir ayrışma oluşmaktadır. DEM Parti dışında tüm seçmenler PKK ile sert mücadele edilmesi, PKK'nın silah bırakmasının sağlanması ve Doğu bölgelerinin kalkındırılmasına orta puan olan 3'ün üzerinde puan vermiştir. DEM Partili seçmenin ise en düşük puanı verdiği seçenek PKK ile daha sert mücadele edilmesi (1,7) olmuştur. Benzer şekilde PKK'nın silah bırakmasının sağlanması da 2,1 puan almıştır. DEM Partililerin 3 üstünde diğer partilere benzer şekilde önemli gördüğü tek öneri Doğu bölgelerinin kalkındırılması olmuştur.

	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
PKK'nın silah bırakmasının sağlanması	4,0	3,8	4,5
Doğu ve Güneydoğunun kalkındırılması	4,0	4,0	4,1
PKK ile daha sert mücadele edilmesi	4,0	3,1	3,7
Kürtlerin Kürtçe eğitime izin verilmesi	2,2	3,8	2,0
Kürt kimliğinin anayasada yer alması	2,1	3,7	2,6
Öcalan'ın serbest bırakılması	1,5	2,1	1,5

Türklerin Kürt sorununun çözümünde en önemli gördüğü politika PKK'nın silah bırakması ve sert mücadele edilmesi iken aynı oranda Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin kalkındırılmasıdır. Kürt/Zazalar için ise 3'ün altında puan alan tek öneri Öcalan'ın serbest bırakılmasıdır. Diğer tüm önerilere 3 üstü puan verilmiştir. Kürt/Zazaların en önemli gördüğü politika ise Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin kalkındırılmasıdır. Ardından PKK'nın silah bırakmasının sağlanması (3,8) ve Kürtçe eğitime izin verilmesi (3,8) gelmektedir.

Ortak Zemin

“Size göre; Türk, Kürt, Boşnak, Çerkes, Laz gibi Türkiye’deki farklı grupları bir arada tutan nedir?” sorusuna katılımcıların üçte biri “ortak geçmiş” yanıtını vermiştir. Farklı etnik grupları bir arada tuttuğu düşünülen ikinci faktör yüzde 23 ile Müslümanlık iken üçüncü sırada yüzde 22 ile vatandaşlık yer almıştır.

Türkiye’de bir arada yaşayan farklı etnik grupları bir arada tutan faktörler sorulduğunda, katılımcıların yüzde 30’u ortak geçmiş, yüzde 23’ü Müslümanlık ve yüzde 22’si vatandaşlık olduğunu belirtmiştir. Ortak gelecek inancının etnik grupların bir arada yaşamasını sağladığını düşünenlerin oranı yüzde 11’dir.

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Ortak geçmiş	22,4	30,8	31,7	30,8	20,8	42,2	30,4	31,7
Müslümanlık	36,5	35,5	17,4	0,7	26,2	21,3	16,8	19,6
Vatandaşlık	16,2	8,8	27,4	18,8	19,3	13,7	29,3	17,8
Ortak gelecek inancı	10,3	20,4	11,3	0,0	9,3	7,7	12,1	10,2
Diğer	6,6	3,4	6,8	8,6	8,3	12,6	6,8	11,9
Fikrim yok	8,1	1,0	5,3	41,2	16,2	2,5	4,6	8,8

Parti tercihlerine göre katılımcıların etnik grupları bir arada tutan nedenlere dair kanaati değişmiştir. AK Partililerin yüzde 37’si için en önemli neden Müslümanlık iken CHP’li seçmenin yüzde 32’si ortak geçmiş ve yüzde 27’si vatandaşlığın önemli bir neden olduğunu düşünmektedir. Partilerin dayandığı ideolojik kimlikler düşünüldüğünde katılımcıların öne çıkardığı faktörlerin değişmesi oldukça anlaşılırdır. AK Parti seçmeninin ikinci en çok verdiği yanıt ortak geçmiş (%22) olmuştur. DEM Partili katılımcıların farklı etnik gruplara dair kanaati daha dengeli bir dağılım göstermektedir. Dörtte biri Müslümanlık, yüzde 21’i ortak geçmiş ve yüzde 19’u vatandaşlık yanıtını vermiştir. İktidar ve muhalefet seçmeninde cevapların Müslümanlık ve ortak geçmiş kategorilerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
Ortak geçmiş	32,9	25,5	32,5
Müslümanlık	20,1	28,7	25,3
Vatandaşlık	21,2	22,3	21,0
Ortak gelecek inancı	10,7	9,2	5,7
Diğer	8,4	8,0	10,1
Fikrim yok	6,7	6,4	5,4

Etnik kimliğini Türk olarak tanımlayanların Türkiye'deki farklı etnik grupları bir arada tutan neden olarak en çok verdiği yanıt "ortak geçmiş" (%33) olmuştur. Müslümanlık ve vatandaşlık yakın oranda tercih edilmiştir.

Kürt/Zazalar için Müslümanlık en önemli neden iken ortak geçmiş (%26) ve vatandaşlık (%22) diğer nedenler arasındadır. Diğer etnik grupların üçte biri ortak geçmişin, dörtte biri Müslümanlığın farklı etnik grupları bir arada tuttuğunu düşünmektedir.

Etnik Kimliklerle Mesafe

Katılımcılar "bir Azerbaycan Türkü, Kayserili bir Türk, Bosna-Hersekli bir Boşnak, Diyarbakırlı bir Kürt ve Suriyeli bir Arap" arasında en uzak hissettikleri kimlik Suriyeli bir Arap olmuştur. En yakın görülen %74 ile "Kayserili bir Türk" olurken Diyarbakırlı bir Kürt'e yakın ve en yakın hissediyorum diyenler toplam yüzde 64 ile ikinci sıradadır.

	Azerbaycan Türkü	Diyarbakırlı Kürt	Kayserili Türk	Bosna-Hersekli Boşnak	Suriyeli Arap
En uzak	1,7	2,0	0,8	4,2	32,6
Uzak	10,8	8,5	3,8	21,4	32,5
Orta	17,2	17,6	13,6	23,5	13,5
Yakın	49,7	49,2	53,5	33,9	12,8
En Yakın	12,4	14,6	20,7	4,5	1,0
Fikrim yok	8,2	8,0	7,6	12,5	7,6

Katılımcıların farklı etnik kimliklere olan mesafesini ölçmek amacıyla en yakından en uzağa işaretleme yapılacak şekilde "bir Azerbaycan Türkü, Kayserili bir Türk, Bosna-Hersekli bir Boşnak, Diyarbakırlı bir Kürt ve Suriyeli bir Arap" olmak üzere beş gruba karşı yakınlıkları sorulmuştur. En Yakın ve yakın cevaplarını katılımcıların yakın hissettikleri olarak okunduğunda Kayserili bir Türk yüzde 74 ile katılımcıların kendini

en yakın hissettiği kimlik olmuştur. İkinci sırada yüzde 64 ile “Diyarbakırlı bir Kürt” gelmektedir. Diyarbakırlı bir Kürt’e uzak hissedenler katılımcıların yüzde 11’i iken orta yakınlıkta olanlar yüzde 18’dir. Her üç kişiden ikisi ise Suriyeli bir Arap için uzak hissettiğini belirtmiştir. Türkiye’de yaşanan göçmen sorunu ve yabancı karşıtlığı ile araştırma sonuçları tutarlıdır. Azerbaycanlı bir Türk seçeneğine her beş kişiden üçü yakın hissediyorum yanıtını vermiştir. “Türk” kimliği önce çıktığında diğer kimliklere göre mesafe azalmaktadır. Bosna-Hersekli bir Boşnak için verilen yanıtlar daha dengeli bir dağılım göstermiştir. Katılımcıların yüzde 38’i yakın hissediyorum yanıtını verirken dörtte biri uzak hissetmektedir.

Kayserili Türk	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
En uzak	0,4	0,0	3,3	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0
Uzak	2,2	0,0	4,8	0,0	19,7	1,4	3,7	5,7
Orta	11,4	8,8	13,0	10,1	35,4	13,9	14,6	12,4
Yakın	55,6	61,1	52,8	59,9	40,1	57,3	53,7	45,3
En Yakın	23,7	27,8	19,3	30,0	4,7	24,3	17,3	26,7
Fikrim yok	6,7	2,4	6,9	0,0	0,0	3,1	10,2	9,9

Kayserili bir Türk vatandaşa kendini ne kadar yakın hissedersiniz sorusuna DEM Parti hariç tüm seçmen grupları yüzde 60’ın üzerinde yakın hissediyorum yanıtını vermiştir. DEM Partililerde yakın hissedenlerin oranı yüzde 45 iken uzak hissediyorum diyenler beşte bire ulaşmaktadır. DEM Partili seçmenin üçte biri ise Kayserili bir Türk’e karşı orta derecede yakınlık hissettiğini ifade etmiştir.

Kayserili Türk	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
En uzak	0,4	2,8	0,0
Uzak	3,8	5,7	4,6
Orta	12,5	18,2	16,9
Yakın	54,1	52,8	55,7
En Yakın	23,8	11,5	18,9
Fikrim yok	5,3	9,0	3,8

Hem Kürt/Zaza hem de Türklerin yüzde 60’dan fazlası Kayserili bir Türk’e yakın hissettiğini belirtirken bu oran Türklerde (%78) Kürt/Zazalara (%64) göre daha yüksektir.

Diyarbakırlı Kürt	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
En uzak	2,3	8,5	2,6	0,0	0,8	1,6	1,0	1,7
Uzak	11,0	11,7	7,3	15,5	0,0	7,2	8,8	10,4
Orta	18,3	10,1	14,4	16,2	5,6	26,9	19,3	18,4
Yakın	48,1	43,7	53,5	30,6	52,1	49,3	49,2	41,7
En Yakın	11,8	23,6	17,1	10,3	41,5	11,1	12,6	15,5
Fikrim yok	8,6	2,4	5,1	27,4	0,0	3,8	9,1	12,3

Tüm parti seçmenlerinde Diyarbakırlı bir Kürt'e olan yakınlık yanıtları İYİ Parti hariç yüzde 50'nin üzerindedir. AK Partililerde bu oran 60; MHP'lilerde yüzde 67; CHP seçmeninde yüzde 71'dir. DEM Partili her on kişiden dokuzu Diyarbakırlı bir Kürt'e kendini yakın hissettiğini ifade etmiştir.

Diyarbakırlı Kürt	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
En uzak	2,7	0,0	1,6
Uzak	10,5	1,5	13,0
Orta	22,0	7,4	15,0
Yakın	48,0	52,6	55,5
En Yakın	9,5	32,5	10,9
Fikrim yok	7,3	6,0	3,9

Etnik kimliğini Türk olarak tanımlayan katılımcıların yarısından fazlası Diyarbakırlı bir Kürt vatandaşa karşı kendilerini yakın ve en yakın hissettiklerini ifade etmiştir. Kürt/Zazalar'da bu oran beklendiği gibi yüzde 85'e çıkmaktadır. Etnik kökeni Türk olan katılımcıların yalnızca yüzde 13'ü uzak hissederken beşte biri Diyarbakırlı Kürt bir bireye karşı orta derecede yakınlık hissettiklerini ifade etmiştir.

Azerbaycan Türkü	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
En uzak	2,0	2,5	1,2	1,7	1,1	3,0	0,6	3,7
Uzak	10,3	5,1	12,4	1,7	47,5	6,7	10,8	10,5
Orta	11,8	6,8	22,2	4,8	18,6	24,8	17,6	18,0
Yakın	52,8	46,6	47,2	57,8	18,3	49,1	52,9	46,4
En Yakın	15,3	36,7	11,7	6,6	14,5	12,5	8,5	11,3
Fikrim yok	7,8	2,4	5,3	27,4	0,0	3,9	9,6	10,2

DEM Parti seçmeni dışındaki tüm seçmen gruplarında Azerbaycanlı bir Türk'e yakın ve en yakın hissediyorum diyenler çoğunlukta görünmektedir. DEM Parti'nin seçmeninin yarısı ise Azerbaycanlı bir Türk'e uzak hissettiğini belirtmiştir. DEM Partililerin Kayserili bir Türk ile Azerbaycanlı bir Türk arasında yakınlık olarak ayırma gittikleri görülmektedir.

Azerbaycan Türkü	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
En uzak	1,6	2,8	0,0
Uzak	7,9	23,9	7,6
Orta	17,0	21,6	12,6
Yakın	53,6	36,7	57,7
En Yakın	13,3	8,8	16,0
Fikrim yok	6,6	6,2	6,1

Etnik kökenini Türk olarak tanımlayanların yüzde 67'si Azerbaycanlı bir Türk'e yakın ve en yakın hissediyorum seçeneğini tercih etmiştir. Ancak Kürt/Zazalarda bu oran yüzde 46'ya düşmektedir. Kürt/Zazaların Azerbaycanlı bir Türk'e olan mesafesine tamamen uzak demek mümkün değil iken katılımcıların yalnızca 26'sı uzak hissetmektedir. Türk katılımcılarda yakın hissediyorum diyenler Kürt/Zazalara göre fazladır.

Bosna-Hersekli Boşnak	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
En uzak	3,7	3,2	6,1	0,0	1,5	3,8	3,8	6,1
Uzak	19,6	13,1	21,9	7,3	56,0	24,7	21,4	19,7
Orta	20,0	32,2	23,4	22,4	15,9	27,6	26,1	23,5
Yakın	38,7	35,5	32,6	40,2	19,2	32,5	30,7	34,8
En Yakın	5,4	10,1	5,7	2,7	0,0	4,5	3,2	4,9
Fikrim yok	12,6	5,9	10,4	27,4	7,4	6,9	14,7	11,1

Bosna-Hersekli bir Boşnak'a duyulan yakınlığın parti tercihlerine göre dağılımına bakıldığında, DEM Parti dışındaki seçmen gruplarında her beş kişiden ikisinin yakın hissettiği görülmektedir. En uzak ve uzak hissediyorum diyenler yüzde 58 ile DEM Partililerde iken İYİ Partili seçmende yakın hissedenler çoğunluktadır.

Bosna-Hersekli Boşnak	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
En uzak	4,1	5,4	5,0
Uzak	18,7	36,1	19,0
Orta	24,9	19,8	18,1
Yakın	37,3	23,2	46,3
En Yakın	4,5	2,5	3,3
Fikrim yok	10,5	13,1	8,3

Her beş Türk katılımcıdan ikisi Bosna-Hersekli bir Boşnak'a yakın ve en yakın hissederken Kürtlerde bu oran yüzde 26'dır. Uzak hissediyorum yanıtlarında ise tam aksi bir örüntü görülmektedir. Türklerin yüzde 23'ü, Kürt/Zazaların yüzde 42'si uzak ve çok uzak seçeneğini tercih etmiştir. Bosna Hersekli bir Boşnak'a duyulan yakınlık Suriyeli bir Arap'a kıyasla daha fazladır.

Suriyeli Arap	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
En uzak	18,6	20,2	45,2	56,9	18,0	35,2	31,5	41,3
Uzak	27,7	51,2	34,6	12,1	28,6	43,5	30,9	30,3
Orta	17,2	11,7	7,4	0,0	53,0	8,3	14,1	7,7
Yakın	25,9	14,6	8,4	1,7	0,4	9,1	13,5	8,5
En Yakın	2,8	0,0	0,2	1,9	0,0	0,0	0,4	1,7
Fikrim yok	7,9	2,4	4,4	27,4	0,0	3,9	9,6	10,6

AK Partili seçmenin Suriyeli bir Arap'a karşı ne kadar yakın hissediyorsunuz sorusuna verdiği yanıtlar diğer seçmenlere göre farklılaşmıştır. AK Partililerin yüzde 46'su uzak ve en uzak hissediyorum yanıtını tercih ederken bu oran DEM Parti hariç diğer seçmen gruplarında yüzde 60'ın üzerine çıkmaktadır. AK Partililerin dörtte birinden fazlası Suriyeli bir Arap'a karşı yakın ve en yakın hissettiğini belirtmiştir. Bu oran diğer partilerde yüzde 15'in altında kalmaktadır. DEM Partililerin yarısından fazlası ise Suriyeli bir Arap'a olan yakınlıklarını orta derecede olduğunu ifade etmiştir. AK Parti seçmeninde yakınlığın artışının din bağının seçmenin ideolojik yöneliminde daha çok ön plana çıkmasından kaynaklandığı yorumu yapılabilir. Buna rağmen parti tercihi göre bakıldığında her seçmen grubu için uzak hissedenler daha çoğunlukta görünmektedir.

Suriyeli Arap	Türk	Kürt/Zaza	Diğer
En uzak	37,2	23,7	27,7
Uzak	33,2	35,4	30,6
Orta	11,4	15,1	17,1
Yakın	11,2	18,0	16,9
En Yakın	0,6	1,5	3,6
Fikrim yok	6,4	6,3	4,2

Kürt/Zazaların beşte biri Suriyeli bir Arap'a yakın hissediyorum yanıtını verirken bu oran Türklere yüzde 12'dir. Her iki etnik kökene sahip katılımcıların yarısından fazlası uzak ve çok uzak hissettiğini belirtmiştir. Uzak hissediyorum diyenler Türklere yüzde 70 iken Kürt/Zazalarda yüzde 59'dur.

Genel Değerlendirme

Yeni Girişim: Destek Az, Ancak Yükselir

Bahçeli'nin öncülüğünde başlatılmış görünen girişime dair kamuoyu algısını anlamaya ilişkin sorulara verilen cevaplar üç önemli sonuca işaret ediyor. 1. Kamuoyunun büyük kısmı söz konusu girişimin ciddiyetine ve önemine ikna olmamış. 2. Devlet Bahçeli'nin "Öcalan Meclis'e gelip çağrı yapsın" önerisine çok az destek var. 3. Yeni bir çözüm sürecine kamuoyu desteği yüksek olmakla birlikte sene başına kıyasla daha çok vatandaş muhtemel bir çözüm sürecini destekliyor.

Araştırma Bahçeli'nin "Öcalan Meclis'e gelip çağrı yapsın" önerisinin benimsenmediğini gösteriyor. Bahçeli'nin önerisini yanlış bulanların oranı yüzde 70'in üzerinde. Doğru bulanlara yüzde 18. Bahçeli'nin önerisini destekleyenlerin oranının MHP seçmeninde yüzde altmışı AK Parti seçmeninde yüzde 36'yı bulması siyasi pozisyonun siyasi kanaatleri şekillendirmekteki önemini teyit ederken, DEM Parti seçmeninin sadece yüzde 22'sinin bu öneriyi doğru bulması Bahçeli'nin girişiminin Kürt seçimde henüz güven uyandırmadığını gösteriyor olsa gerek.

Veriler, vatandaşların Bahçeli'nin başlattığı girişimin ciddiyetine inancın zayıf kaldığını gösteriyor. Kamuoyunun dörtte biri Bahçeli'nin girişimini doğru ve ciddi bulurken, vatandaşların yarısından daha fazlası girişimin siyasi gündemi değiştirmeye matuf, manipülatif bir hamle olduğu fikrinde.

Öte yandan, iktidar ya da muhalefet partilerini destekliyor olmanın girişimin önem ve ciddiyetine dair kanaatleri kökten etkilediği anlaşılıyor. İktidar partisi seçmenleri arasında girişimi önemli bulanların oranı yüzde altmışa yaklaşırken, DEM parti seçmenleri de dahil muhalefet seçmenlerinin büyük kısmı girişimin manipülatif olduğu kanaatinde.

Girişimin niteliğine ilişkin kanaat ayrışmasının Türk ve Kürt vatandaşlar arasında benzer seviyelerde olması, girişime dair kanaatlerin daha ziyade siyasi pozisyona bağlı olarak değiştiğini gösteriyor. Girişimi ciddi ve önemli bulanların oranının MHP seçmeninde en yüksek, İYİ Parti seçmeninde en düşük seviyede olması ise ya Türkiye'de milliyetçiliğin pek homojen olmadığını gösteriyor ya da siyasi kanaatlerin şekillenmesinde siyasi pozisyonun ideolojiden bile daha önemli olduğunu. Muhtemelen her ikisini de... Milliyetçi iki partiden iktidarda olanını destekleyenler girişime en yüksek desteği verirken, muhalefette olanının seçmenleri girişime en uzak olanlar.

Beri yandan, girişim yeni bir çözüm süreci fikrine verilen desteği yükseltmiş görünüyor. "Yeni bir çözüm sürecini desteklerim" diyenlerin oranı yıl başında yüzde 37 iken girişimin ardından yüzde 48'e yükselmiş durumda. Bu sonuç vatandaşların Kürt sorununun çözümü için yeni bir süreç başlatılmasına çok da karşı olmadığını gösteriyor. 2013'te başlayan önceki çözüm sürecinin ilk zamanlarında da kamuoyu desteği epey düşük olmuş ancak iktidarın sürecin arkasında kararlı biçimde durmasıyla sürece verilen destek yüzde ellileri geçmişti. Veriler bugün de aynısının gerçekleşebileceğini gösteriyor. 2013-2015 arasındaki çözüm sürecinden farklı olarak bugün MHP'nin ve CHP'nin yeni bir süreci destekleyebilecek görünmesi bu ihtimali daha da kuvvetlendiriyor.

Kürt Sorunu Nedir?

Araştırmada ortaya çıkan diğer bir önemli bir sonuç şu: Bahçeli'nin başlattığı girişime dair kanaatler siyasi pozisyona bağlı olarak farklılaşırken Kürt sorunun mevcudiyetine ve niteliğine dair kanaatler daha ziyade etnik kimliğe bağlı olarak farklılaşıyor. Vatandaşların yarısından biraz fazlası Türkiye'de bir Kürt sorunu olmadığını düşünürken bu oran Türklerde yüzde 61 Kürtlerdeyse yüzde 35. Tersinden, Türkiye'nin bir Kürt sorunu olduğunu düşünenlerin genel oranı yüzde 38,5 iken, bu oran Türklerde yüzde 33,8 Kürtlerdeyse 62,3. Etnik kimlik kadar olmasa da parti kimliği de Kürt sorunun mevcudiyetine dair kanaatleri etkiliyor. DEM Parti seçmeninin neredeyse tamamı Türkiye'de Kürt sorunu var derken, CHP'lilerin de yarısına yakını bu kanaatte. AK Parti, MHP ve İYİ Parti seçmenlerindeyse bu oran sırasıyla yüzde 26,3, yüzde 22,8 ve yüzde 13,8. Bu dağılım 2019'dan bugüne yaşanan HDP/DEM Parti CHP yaklaşmasının sadece tavanda değil seçmen bazında da gerçekleşmiş olduğuna işaret ediyor.

Kürt sorunu olarak adlandırılan sorunun niteliğine dair sorulara verilen cevaplar iki önemli sonuca işaret ediyor. İlk olarak, Türk ve Kürt seçmenlerin kanaatleri arasında önemlice bir fark var. İkinci olarak, Kürt sorununun niteliği hakkında CHP seçmeni AK Parti, MHP ve İYİ Parti seçmeninden belirgin bir biçimde ayrışıyor ve kısmen de olsa DEM Parti seçmenine yaklaşıyor. Vatandaşların yarıdan biraz azı Kürt sorununu terör sorunu, dörtte biriye eşitsizlik sorunu olarak görüyor. Sorunu eşitsizlik meselesi olarak görenlerin oranının Kürtlerde yüzde 51,4, Türklerdeyse yüzde 17 olması etnik kimliğin Kürt sorununun niteliğine ve sebebine dair kanaatlerin farklılaşmasında önemli olduğuna işaret ediyor.

Kürt sorununu eşitsizlik sorunu olarak görenlerin partilere göre dağılımı da birkaç önemli sonuca işaret ediyor. İlk olarak DEM Parti seçmeni belirgin bir biçimde ayrışıyor. Tüm seçmenlerin yüzde 23,6'sı, DEM Partililerinse yüzde 82'si sorunu eşitsizlik sorunu olarak görüyor. İkinci olarak, CHP'liler burada da diğer partililerden kısmen de olsa ayrışıyor. AK Partililerin yüzde 11,7'si, MHP'lilerin yüzde 14'ü Kürt sorununu eşitsizlik sorunu olarak görürken bu oran CHP'lilerde yüzde 35. Üçüncü olarak, İYİ Parti bu konuda herkesten ayrışıyor. Kürt sorununu terör sorunu olarak görenlerin oranı en yüksek parti İYİ Parti. Bu durum CHP ve İYİ Parti'nin tabanlarının eskisi kadar benzemediğine ya da bu konuda iki parti tabanı arasında önemlice bir farkın olduğuna işaret ediyor.

Kürt sorununun sebeplerine dair kanaatler Türkiye kamuoyundaki hâkim algının devam ettiğini gösteriyor. Vatandaşların daha büyük kısmı Kürt sorununun arkasındaki esas amilin başka devletlerin Türkiye'yi bölmek istemesi ve PKK'nın mevcudiyeti olduğunu düşünüyor. Diğer deyişle, Kürt sorununun arkasında asayiş ve güvenlikle ilgili sebepler olduğunu düşünenler daha çok. Kürtlerin kimliğinin tanınmaması ve Kürtlere ayrımcılık yapılmasını da sebep olarak görenler olmakla beraber bunlar daha az. Bu konudaki kanaatler söz konusu olduğunda da Türk ve Kürt seçmen ve Dem Partili ve diğer partili seçmenler arasında önemli ayrışma var.

Ortaklıklar ve Mesafeler

Türkiye vatandaşlarını bir arada tutan, vatandaşları aynı milletten kılan nedir sorularına verilen cevaplar tarih, din ve vatandaşlığın en önemli ortaklaştırıcılar olarak görüldüğüne işaret ediyor. Katılımcıların önemli bir kısmı diğer vatandaşlarla kendilerini ortak kılanın ortak geçmiş, Müslümanlık ve Türkiye devleti vatandaşlığı olduğunu belirtiyor. Bu dağılım vatandaşlar arası ortaklaşmada din (Müslümanlık), hukuk (vatandaşlık) ve tarihin (ortak geçmiş) hepsinin birden ve yakın oranlarda önemsendiğini gösteriyor.

'Diğerleriyle' mesafeleri ölçmek için sorulan sorulara verilen cevaplarsa vatandaş ve Türk olup olmamanın 'başkalarıyla' mesafe hissini azalıp artırdığına işaret ediyor. "Kayserili bir Türk mü, Diyarbakırlı bir Kürt mü, Azerbaycanlı bir Azeri mi, Suriyeli bir Arap mı, Bosnalı bir Boşnak mı size daha yakındır" sorusuna verilen cevaplar hem vatandaş hem Türk olanın en yakın bulunduğunu gösteriyor. Vatandaşların Türk olanı (Kayserili) Kürt olanından (Diyarbakırlı) daha yakın bulunuyor. Vatandaş olmayanların Türk olanı (Azeri) Türk olmayanından (Arap ve Boşnak) daha yakın bulunuyor. Vatandaş ve Türk olmayanlar en uzak bulunanlar olmakla beraber bunlardan Araplar Boşnaklardan daha uzak bulunuyor.

Bütün bu sonuçların en önemlisi ise şu olsa gerek: Vatandaş Kürt ve vatandaş olmayan Azeri'ye yakınlık veya mesafe ortalamada birbirine yakın olmakla beraber bu iki gruba yakınlık etnik kimliğe göre farklılık gösteriyor. Türkler Azerbaycanlı bir Azeri'ye Diyarbakırlı bir Kürt'ten biraz daha yakın hissederken, Kürtlerde ise Diyarbakırlı bir Kürde duyulan yakınlık bir Azeri'ye duyulan yakınlıktan çok fazla. Başkalarına hissedilen mesafeler arasındaki bu farklar vatandaşlığın önemli bir yakınlaştırıcı olmakla beraber aynı etnik kimlikten olmanın yaklaşmayı artırdığını gösteriyor.

A